

letve a leromlott infrastruktúra miatt, amire fentebb is tettem utalást. Elkerülhetetlen, hogy a kutatói (és vele együtt persze az egyetemi) fizetések – ideális esetben teljesítménytől függően – megemeljék, és az európai, de legalább a környező EU-országokéihoz kö-

zelebb vigyék, különben a legjobb fiatal kutatóink itthagynak bennünket. Ha ugyanis követelni akarunk, akkor adnunk is kell tudni ezért cserébe: világos kutatói életpályát, amely az ország legtehetségesebb fiataljainak biztos megélhetést is nyújt.

## Kocsis Károllyal, a Földrajztudományi Kutatóintézet igazgatójával Sipos Júlia beszélget

*Nekem nagyon szimpatikus volt, hogy Ön kifejezte, szeretné megőrizni az intézet szakmai színvonalát, ezzel úgy érzem, kifejezte tiszteletét kollégái iránt. Szóval, fontos az, hogy a múltat se dobjuk ki teljesen?*

Egy olyan igazgató részéről, aki nem kívülről érkezett, aki korábban igazgatóhelyettes és több mint negyedszázada már az intézet munkatársa volt, természetes, hogy a múltat a legkevésbé sem akarja „kidobni”, hiszen ezzel saját múltját, addigi munkáját, annak eredményeit is megtagadná. A több mint nyolc évtizedes gyökerekkel rendelkező, 1951 óta az MTA-hoz tartozó Földrajztudományi Kutatóintézet (FKI) a magyar földrajztudomány központi kutatási intézménye, országos és nemzetközi hírű tudományos műhelye, „zászlóshajója”. Ez az 1970-es években már több mint száz főt foglalkoztató intézmény az 1983–1996 közötti megrázkódtatások (például munkatársai, szervezeti egységei egy részének az újonnan létrehozott RKK-hoz (*Regionális Kutatások Központja*) csatolása, a „konszolidációnak” nevezett leépítések) ellenére az elmúlt évtizedekben olyan szellemi értékeket halmozott fel, melynek gyarapítása, az elődök és jelenlegi kollégák áldozatos munkájának feltétlen tisztelete mindenképp az új igazgató elsőrangú kötelességei közé

tartozik. Összegezve, az új seprő akkor seper jól, ha nem távolítja el a múlt értékeit.

*Hogyan tudják ilyen tiszteletreméltóan előteremteni a fenntartásukat, hiszen a mindössze ötvenfős intézet 40%-ban eltartja magát? Ilyen sokféle kutatási megrendelésük van?*

Az FKI abban a tekintetben, hogy a fenntartásához szükséges költségeket milyen arányban képes saját maga előállítani a harminckilenc akadémiai kutatóközpont és kutatóintézet rangsorában valóban előkelő (9.) helyet foglal el. Ez azt is mutatja, hogy az önelartó képesség és az adott intézet dolgozóinak létszáma nem feltétlenül függ össze. Egy kisebb intézet is működhet pénzügyi szempontból hatékonyan, míg a nagyobbak esetében is előfordulhat, hogy ez kevésbé sikerül. Az ok inkább abban keresendő, hogy a társadalomtudományi intézetek túlnyomó része csekély (2–20%-os) mértékben képes saját működéséhez hozzájárulni. Az FKI vezető kutatóinak, igazgatóinak (elsősorban Schweitzer Ferencnek) az elmúlt évtizedekben sikerült olyan hazai és külföldi (többnyire EU-s) forrásokat (megbízásokat, pályázatokat) kiaknázniuk, melyekkel az immár piaci, ugyanakkor súlyos gazdasági viszonyok között is közel 40%-os mértékben hozzá tudott járulni saját költség-

vetéséhez, és hatékonyabban tudta ellátni kutatási alapfeladatait. Feltehetően a költségvetési támogatás az elkövetkező években is csak részlegesen (remélhetőleg a jelenleginél nem kisebb mértékben) fogja fedezni összes kiadásainkat. Ennek megfelelően a jövőben is kiemelkedő szerepet fognak játszani bevételi forrásaink között a hazai ipari nagyvállalatoktól, költségvetési szervektől, az EU-tól várható, alaptervekenyességi körben végzett szolgáltatásainkra támaszkodó megbízások.

*Első lépései között említette, hogy szeretné tovább erősíteni a természetföldrajzi kutatásokat. Mire, vagy mikre gondol? Ön személy szerint társadalomföldrajzzal foglalkozik, tehát szakmai elfogultsággal nem vádolható. Miért hozta létre a Geomorfológiai és a Negyedkutatási Osztályt? Egyáltalán, mi ennek az átalakításnak a jelentősége?*

A honi földrajztudomány két (természet- és társadalomtudományi) fele közül az előbbi játssza az idősebb testvér szerepét, hiszen a társadalom- (régibbi nevén: ember-, gazdaság-, társadalmi-gazdasági-) földrajz gyakorlatilag a 20. század elejére vált ki a természet- (régii nevén: fizikai) földrajzból. Ez utóbbi adta a földrajz első kiemelkedő képviselőit (például: Hunfalvy János, Lóczy Lajos, Cholnoky Jenő) és szerzett igazi tudományos rangot, elismerést tudományunknak. Ennek is köszönhető, hogy a földrajzot hazánkban is a természettudományokhoz sorolják. Ráadásul az 1945 előtti időszakban (a kormányzati munkát kiemelkedően szolgálva) a nagypolitikához közel került, és ez által később kompromittálódott társadalom- („ember”) földrajz háttérbe szorulásával az FKI szocialista hőskorában a hangsúly ismét a politikailag semleges természetföldrajzi kutatásokra helyeződött. Az 1990 utáni, demokra-

tikus változásokat követő időszakban Schweitzer Ferenc vált az intézeti természetföldrajzi (alapvetően geomorfológiai) kutatások meghatározó alakjává, aki hosszú igazgatósága idején különös hangsúlyt fektetett az 1983 (a gazdaságföldrajzos kutatók túlnyomó részének az újszülött RKK-hoz való áthelyezése) után az alapoktól újjáépített, fiatal gárdából álló Társadalomföldrajzi Osztály megerősítésére, az általuk végzett nemzet- és honismereti kutatások támogatására. Az elmúlt két évtized szép intézeti példája volt az önzetlen tudományági szolidaritásnak, amikor az idősebb, az intézet anyagi biztonságát garantáló, Schweitzer Ferenc vezette természetföldrajz felkarolta a fiatal, de egyre termékenyebb társadalomföldrajzi csapatot az intézet hírnevét öregbítő, tudományos céljaik elérésében. Amikor a természetföldrajz további erősítéséről beszélek, nem az egyébként is immár több évtizede köztiszteltnek, nemzetközi hírnévnek örvendő intézeti természetföldrajz „gyámolítására” gondolok, hanem az előző igazgatónk által gyakorolt diszciplináris önzetlenség hagyományának folytatására, viszonzására. Ezzel, továbbá a tehetséges ifjak kibontakozásának elősegítésével, a hagyományokhoz való visszatéréssel és a nemzetközi trendekhez való igazodással függ össze, hogy a nagy múlttal rendelkező Geomorfológiai és Negyedkutatási Osztály (Schweitzer Ferenc igazgatósága alatt ideiglenesen szünetelő) szervezeti önállóságát is helyreállítottam.

*Hogyan lehetne megint világhírűvé tenni a magyar földrajztudományt? Mi kellene ehhez, persze nemcsak pénzre gondolok...?*

Hízlelgő azt hallani, hogy a magyar földrajz hajdani világhíréről beszél, amit azért ilyen sommás megfogalmazásban kétségbe vonnék. Inkább arról beszélhetnénk, hogy egy tuda-

mányt markáns képviselői, azok tudományos-közéleti szerepvállalása tehetett nemzetközileg is széles körben ismertté (ritka esetben valóban világhírűvé). A földrajz esetében 1945 előtt ilyen, legalábbis Európaszerte ismert szakembernek számított Lóczy Lajos, Teleki Pál és Cholnoky Jenő. A szocialista időszakban a honi földrajz külföldi hírnevét tehetségüknek, nemzetközi aktivitásuknak köszönhetően Enyedi György, Jakucs László és Pécsi Márton öregbítették. A magyar földrajz külhoni presztízse napjainkban is az akadémiai kutatóintézetekben (FKI, RKK) és felsőoktatási munkahelyeken dolgozó geográfusok szakmai nagyságától, tehetségétől, idegen nyelvű publikációs tevékenységétől, nemzetközi aktivitásától függ. Természetesen, szükség van a többi hajdani szocialista országhoz hasonlóan a négy évtizedes „bezártság” után az európai, sőt globális jelenlétünk növelésére, melynek záloga az angol nyelvű publikációs tevékenység, a nemzetközi kapcsolati háló kiépítésének fokozása. E tekintetben a „zászlóshajónak” példamutató szerepet kell játszania. Erre való tekintettel a közelmúltban és jelenleg is egyre inkább fokozzuk idegen nyelvű és makroregionális kitekintésű publikációs tevékenységünket (például angol nyelvű atlaszszorozat kiadása: *South Eastern Europe in Maps, Ukraine in Maps, Hungary in Maps*, az intézeti szakfolyóirat angol nyelvre való átállítása: *Hungarian Geographical Bulletin*, az új, magyar–angol nyelvű, analóg és digitális nemzeti atlaszunk előkészítése). Összességében az a véleményem, hogy a honi geográfiának egyre több olyan nagyformátumú szakembert kell „kitermelnie”, aki képes egyre több, magas színvonalú, globálisan (vagy legalább kontinentálisan) is hasznosítható, hazánkat és nemzetünket is népszerűsítő kutatási eredményt a világgal megismertetni.

*Milyen nemzetközi kutatásokban vesznek részt, illetve Önnek vannak-e ilyen tervei?*

Számos nemzetközi kutatási együttműködésünk közül a talaj- és felszíni vízvédelem, illetve a talajművelés kapcsolatát, a tájdegradáció alakulását kutató SOWAP- (EU), a kreatív tudásszint növelésének az európai nagyvárosi régiók versenyképességének javításában játszott szerepét kutató ACRE- (EU), a fővárosi 19. századi lakónegyedek revitalizálásával kapcsolatos MTA–DFG-projekt, a Kárpát-medencei, etnikai- és államhatár közeli szomszédsági kapcsolatokat, etnikai térszerkezeti változásokat vizsgáló SefoNe (EU), a délszláv háború okozta migráció hosszú távú hatása- it és a migránsok magyarországi és szerbiai integrációja mintázatait vizsgáló IMIG (SNSF) emelhető ki. Elbírálás alatt álló, jövőbeli nemzetközi projektjeink közül megemlíteném még a természeti erőforrásokat kutató ALLEGRO-t, a gyógynövények, a talaj-, víz- és környezetvédelem, a környezetbarát fenntartható fejlődés, a tájdegradáció és az elszivatagosodás kapcsolatát vizsgáló RADIX-ot, továbbá a „Cohesive Europe”-ot, mely európai nagyvárosi mintaterületek példáján a lokális jóléti intézményrendszer hatékonyságát vizsgálná a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben, a SUQUA-t, mely a hazai és a nemzetközi élelmiszergazdaság fenntarthatósági aspektusait értékelné többek között a lakosság foglalkoztatása, identitása, a településmarketing és a turizmus szempontjából.

*Hogyan alakul majd a kutatások értékelése, túl azon, hogy itt bevételi „mérőszámok” is beszélnek, de nyilván nemcsak azok?*

Nyilván itt a kutatók munkájának intézeti szintű értékelésére gondol. A teljesítmény mérése az adott kutató életkorához, tudomá-

nyos beosztásához, érvényes munkaszerződéséhez és munkatervéhez viszonyítva történik. Alapvető szempont, hogy az adott „szellemi végtermék” alap kutatások esetében mennyiben gazdagította a (mi esetünkben a földrajz-) tudományt, alkalmazott kutatások terén mennyiben állított elő nemzetgazdasági hasznót, szolgált nemzetpolitikai célokat, össztársadalmi érdekeket. Általános (mennyiségi és minőségi) mérőszám a publikációs tevékenység milyensége, a többnyire független hivatkozásokban testet öltő tudományos (hazai és nemzetközi) visszhang, melyeket tekintve az FKI szintén az MTA élvonalában van (publikáció/kutató mutatója az FKI esetében 6,2; az MTA átlagánál 2,8). A minőségi publikációs tevékenység fokozása, a tudományos minősítésben való előrehaladás, vagy akár a kutatási eredményeknek a felsőoktatásban való kamatoztatása mellett az elmúlt két évtized piaccgazdasági viszonyai, nehéz gazdasági körülményei közepette fontos elvárás, különösen a vezető kutatók felé, hogy legalább jövedelmükkel arányosan vegyenek részt a közteherviselésben, hazai és külföldi pályázati, megbízási források kiaknázásában.

*Hogyan jelenhetne meg az intézet hangsúlyosabban a médiában, hiszen súlyához képest csekély mértékben van jelen...?*

## Körösényi Andrással, a Politikai Tudományok Intézetének igazgatójával Sipos Júlia beszélget

*Nem könnyű meghúzni a határt a napi politikai elemzés, a kommentár és a politikatudomány között. Ön hogyan tervezi ennek a megvalósítását? Milyen módszerekkel, eszközökkel, főleg ebben a kis országban, ahol ezek a szerepek nemegyszer összeesúsznak?*

A földrajz a „tér tudományaként”, jellegéből eredően egyformán kötődik a természet- és társadalomtudományokhoz, melyek között egy és oszthatatlan diszciplínaként az összekötő kapocs, a híd szerepét játssza. Ezzel függ össze a hon- és nemzetismeretben (például a történet-, nyelv-, irodalom-, néprajztudománnyal együtt) játszott meghatározó szerepe, melynek köszönhetően szokás világszerte az ún. „nemzeti” (nálunk a „hungarikum”) tudományok közé sorolni. Ezen helyzetéhez és össztársadalmi feladataihoz képest valóban ma már drámaian csekély a súlya a közoktatásban, a versengő tudományok között alig észrevehető a médiában. E megállapítás igaz intézményi szintre vetítve az FKI-ra vonatkozólag is – annak ellenére, hogy a honi földrajzok immár több mint egy évszázada folyamatosan törekednek az írott (és újabban elektronikus) sajtóban való szereplésre, a tudományos népszerűsítésben való részvételre. A mai helyzeten a földrajztudomány karizmatikus személyiségeinek és az FKI vezető kutatóinak fokozottabb médiaszereplése, a médiához kötődő kapcsolataik kiszélesítése, a kiemelkedő társadalmi hasznosságú kutatási eredmények, kiadványok (például: atlaszok, könyvek, térképek, CD-ROM-ok) lényegesen szélesebb körben való terjesztése változtathatna.